

HUMANETTEN

Om HumaNetten
Tidigare nummer

NUMMER 22
Höst 2008

HumaNetten utges av Institutionen för humaniora, Växjö universitet.

ISSN: 1403-2279

INNEHÅLL:

Gunlög Fur, Tillhör samerna den svenska historien?

Hans Hägerdal, Den Andres röst? Att läsa kolonialismen från den koloniserades synpunkt

Recensioner

Jens Arvidson, Mikael Askander, Jørgen Bruhn, Heidrun Führer
[eds.], *Changing Borders. Contemporary Positions in Intermediality* [av Emma Tornborg]

Aktuellt

Nytt i institutionens skriftserier

Observera att författarnamn, artikelrubriker, hänvisningar etc. också är **klickbara länkar!**

Gunlög Fur

Tillhör samerna den svenska historien?

När jag i slutet av 1990-talet gjorde en inventering av svensk historisk forskning inför en artikel om kolonialism och historieskrivning fann jag endast tre historiker som skrivit avhandlingar om ämnen som berörde samer. Även i övrigt var det skralt när det gällde artiklar där historiker behandlat samisk historia. Översiktsverk behandlade inte heller samer – annat än högst marginellt – och när det gällde läromedel i skolans olika stadier kunde jag och andra konstatera att samerna nämndes i samband med geografi och religion, men inte i historia.¹ Detta innebar naturligtvis inte att ingen kunskap fanns om samer i Sverige, men det antydde att samerna inte på något självklart sätt ansågs relevanta för berättelserna om den svenska nationens framväxt och förändring. Jag konstaterade då att det funnits ”ytterst lite forskning och debatt kring Sverige som kolonialmakt eller som kolonial närvaro, kring de historiska frågor om äganderätt som blivit brännande i marktvisterna mellan samer och svenskar i Härjedalen och Jämtland, eller kring innebörden av medborgarskap och dess gränser i definitionen av begreppet same i början av seklet eller i samband med inrättandet av ett sameting på 1990-talet.”²

Sedan dess har förvisso mycket skett i en glädjande utveckling där allt fler projekt av olika slag behandlar samisk historia och sätter den i relation till svensk. Nätverk har etablerats, konferenser hållits och läromedel omarbetats. I grundskolans kursplan har kunskap om samer skrivits in även i ämnet historia. Undervisningen skall sträva mot att elever ”tillägnar sig ett brett och djupt kunnande om kulturarvet, även såsom det utvecklats i olika nationella minoritetsgrupper, samt utvecklar insikt om den identitet som detta ger.”³ Vidare fastställs att ämnet historia särskilt bör betona ”den svenska och nordiska, inklusive den samiska, samt den europeiska kulturen.”⁴

För att detta ska vara möjligt är en förutsättning att det finns historieskrivning och utbildning att tillgå för blivande lärare i ämnet. Man kan man med fog ställa frågan om samerna tillhör den svenska historien och på vilket sätt. Har samiska individer, samhällen och kulturer en plats i berättelserna om nationens framväxt och formande? Handlar det utrymmet bara om underordning och förtryck? Finns det en egen samisk historia som är viktig att berätta, tolka och debattera också för icke-samer? Hur beskrivs kulturmöten i norr och vad har de haft för betydelse?

Historikern Harald Runblom genomförde under 2006 för Skolverkets räkning en undersökning av grundskolans och gymnasieskolans läromedel i historia och samhällskunskap med fokus på hur etnisk mångfald där behandlas. Slutsatsen är att behandlingen av samer i de allra flesta läroböcker är påver: ”vanligen är presentationen så kortfattad att nyansering och problematisering är uteslutna.”⁵ Runbloms rapport är knappast förvånande då samers historiska erfarenheter sällan diskuteras i forskning som berör Sveriges förflutna, vare sig det rör sig om översiktsverk eller specialstudier. Problemet kan formuleras som frånvaro, men lika ofta som bristande information om förhållanden på Nordkalotten. Det är inte ovanligt att när området nämns så beskrivs det som väglöst, ”utan permanenta gränser”. Oavsiktligt

illustrerar sådana bisatser just hur lite samerna på allvar tänks ingå i den svenska – eller nordiska – nationella historien. Men Lappland, Finnmark och kusterna längs Norra Ishavet var knappast gränslösa, obebodda, eller obekanta för de människor som levde där långt innan gränskommissionen 1749 enades om att dela Sverige och Danmark-Norge längs kölen. Samerna kände resvägar, handelsrutter och bygränser långt innan dess, gränser som svenska myndighetsrepresentanter inte kunde ignorera utan konsekvenser. En stor del av svenska kronans norrlandspolitik gick till exempel ut på att förhindra att samerna flyttade över sin ”renmakt”, sin handel, och sina kunskaper till norska sidan av skandiska fjällryggen. Oro för att antagonisera samerna gjorde också att samiska önskemål och klagomål ofta tillgodosågs. Men läser man den svenska historia som kommer lärarstudenter till dels så får man lätt intrycket av att historien kommer till norra Norden först med nationalstaterna.⁶

Att samerna inte diskuteras i svensk historieskrivning kan också demonstreras på andra sätt. Ett är att titta på hur bibliotekens faktalitteratur klassificeras. Var hittar man böcker om samiska ting? Hur katalogiseras de? En mycket enkel undersökning genomförd på Jönköpings stadsbibliotek – som får anses väl sorterat på dessa områden – gav följande resultat: där fanns påtagligt många fler träffar på sökordet ”indianer” än på ”samer”. Ännu mer avslöjande var dock att majoriteten av titlarna om indianer var katalogiserade under bokstaven K (historia), följt av M (antropologi), medan de samiska titlarna nästan utan undantag fanns under M (antropologi) eller N (geografi). Litteratur vid två skolbibliotek i Växjö uppvisade ett liknande mönster: betydligt fler titlar om indianer än om samer. Men här framträdde också att böcker beträffande indianer generellt var av ett äldre datum än de om samer, samt att böcker om samer oftast behandlade samtida ämnen och konflikter som växer ur att leva i två världar, medan böcker om indianer oftare fokuserade historia och etnografiska detaljer från det förflutna. Likaså visade en genomgång av AV-media för skolor att medan det fanns ett liknande antal program rörande de två ursprungsfolken så fanns en klar skillnad i vad de behandlade. Filmer om indianer fokuserade historia, medan materialet om samer betonade den nutida situationen. Slutsatsen blir att samerna knappast finns i historien – i alla fall är den inte intressant att berätta. Och det ger knappast intryck av att de skulle ha en del i den svenska historien.⁷

Det är naturligtvis alldeles utmärkt att material om och av samer rörande samtida livs-
 tingelser och kultur finns att tillgå, men samtidigt visar det på stora utmaningar att foga sam-
 man det vi idag känner till om samisk-svenska relationer med de nationella berättelserna. Att
 det ser ut så här har att göra med gränsdragningarna mellan ämnen historia och antropologi.
 Ursprungsfolk, liksom ”folken utanför Europa”, utesluts ofta från ämnet historia under fö-
 revändning att studier av deras kulturer bäst görs av antropologin. 1965 skrev den välkände
 engelske historikern Hugh Trevor-Roper i sin studie *The Rise of Christian Europe* att när det
 gällde kontinenten Afrika fanns bara ”the history of Europeans in Africa. The rest is largely
 darkness, like the history of pre-European, pre-Columbian America. And darkness is not
 a subject for history”. Trevor-Roper var varken särskilt inskränkt eller okunnig, utan ända
 fram till de allra sista årtiondena på 1900-talet skulle han nog fått medhåll av de flesta andra
 historiker vid ärevärdiga universitet. 1800-talets spektakulära frammarsch för europeisk tek-
 nologi, produktion och krigsmakt tycktes övertygande visa att här fanns världens centrum
 och att det var i efterhärmandet av detta samhälle som framtiden låg för den klotets majoritet

som fortfarande befann sig i mörkret. Just denna industriella utveckling och koloniserande framgång innebar också att européer – och andra – kom att uppfatta Europa som den plats där genuin *historisk utveckling* skedde och detta var väldigt viktigt för hur historiedisciplinen kom att utformas, för den innebar strikta avgränsningar beträffande ämnesval och omfattning av historiska studier. Här kom Hegels formuleringar att spela en stor roll, då han menade att Medelhavsregionen var centrum för världshistorien och utan den kunde man inte tänka sig en historia om världen. Östasien ansåg han vara avskuret från den allmänna historiska processen och hade alltså ingen del i den. Afrika var ett barndomens land ”som liggande bortom den medvetna historiens dag, är insvept i nattens mörka mantel”. Som konsekvens av detta var inte Afrika en historisk del av världen, den hade ingen rörelse eller utveckling att visa upp. Inte heller när det gällde Amerika hade Hegel något gott att säga: ”Amerika har alltid visat sig fysiskt och psykiskt maktlöst, och fortsätter att vara så”. Leopold von Ranke, som ofta beskrivs som den förste moderne historikern, fortsatte detta mönster och betonade särskilt nationalstaten som den främste aktören i historien. För Ranke var det Europa som utgjorde historiens kärnområde och nationalstaterna dess främsta aktörer och världshistoria handlade alltså om denna region. Alla andra delar av världen – de som saknade historia – överläts åt antropologerna.

Både historia och antropologi fungerar genom att dra upp riktlinjer och matriser för vår uppfattning av tillvaron. Man skulle kunna se dessa ämnen som tidiga koloniserare som lägger under sig olika territorier. Historia behärskar då nationens territorium och upprätthåller strukturerna inåt genom att handla om ”oss.” Antropologin beforskar markerna utanför nationen och fokuserar ”de andra” som objekt. Men båda bidrar till att stärka uppfattningen om den egna etniska och nationella gemenskapen som den naturliga historiska aktören. Jonathan Friedman menar att ”anthropology is located at the defining edge of Western selfhood”, medan historieskrivningen fungerar som ett redskap för att fördjupa gemenskapen mellan oss (inom nationen, folket eller regionen) genom att peka ut ”de andra”.⁸

Sett i det ljuset blir inskrivning av samer i nordisk *historia* både en vetenskaplig utmaning och en politisk handling. Att göra det är att förutsätta att ursprungsfolk är berättigade, liksom andra medborgare, till historiska hänsynstaganden till frågor om äganderätt och kolonisation och till rätten att vara med om att definiera diskursen om det förflutna.

Det är också just i den moderna disciplinen historia som samerna osynliggjorts. För faktum är att samerna inte alltid varit frånvarande i svenska uppfattningar om det förflutna. För stormaktstidens krönikörer fyllde de en viktig roll i den historiska traditionen. I Erik Dahlbergs *Svecia Antiqua et Hodierna* (färdigställt posthumt 1716), vars monumentala syfte var ”att sprida ljus och glans över fosterlandet i det förflutna och därigenom även i det närvarande” skymtar både samernas plats i framväxten av det svenska och roll i historien. Förhållandet mellan det ”förflutna” och det ”närvarande” dramatiseras i Dahlbergs bilder. Samerna och det samiska ges till exempel en framträdande roll i karaktäriseringen av grevskapet Lappland där vapnet med vildmannen omgärdas av detaljer som visar det samiska, som kåta, trumma, offerplats och skidor. Det är helt enkelt ett samiskt landskap som illustreras. Något annat kan ses i avbildningarna av de norrländska städerna. Dahlberg skiljer på de gamla och nya kuststäderna Piteå och Luleå och i dessa bilder framgår att samerna tillhör det förflutna landskapet, inte den närvarande staden. I den gamla tiden dominerar samerna och deras trans-

portmedel älven och dess stränder, men i de nutida städerna har de fått ge vika för skepp och hästdragna vagnar.⁹ Lappmarksprästen Pehr Högström gav också en plats åt samerna i ett förflutet med betydelse för förståelsen av nuet. Genom att studera samernas levnadssätt kunde svenskar få en glimt av hur “våra gamla förfäder Swear och Göthar äfwen fordomdags öfwer alt idkat.” Såväl i Högströms resonemang som Dahlbergs bilder låg tanken om en utvecklingskedja förborgad, en tanke som kom att bryta fram i full kraft under de århundraden som följde. Idag är inte den tanken särskilt framträdande och vi talar inte om att studera det samiska samhället för att lära oss om “vårt” förflutna. Även om översiktsverken domineras av en linjär historiesyn så samerna försvunnit ur berättelsen – deras historia och den om deras interaktion med andra nordiska folk anses uppenbarligen inte relevant för förståelsen av hur Nuet blivit till, samtidigt som tanken att den skulle kunna ge kunskap om vårt förflutna känns lätt unken och rasistisk. Resultatet blir tystnad. Svensk eller nordisk historieskrivning är på den här punkten inte unik.¹⁰

Den kanadensiske pedagogen John Willinsky menar i boken *Learning to divide the world* att den stora tron på att utbildning ökar förståelsen och förenar i stor utsträckning är en myt. I stället fungerar utbildning, ända sedan man började med massutbildning – ungefär samtidigt med de stora imperiebyggandets tid i Europa – så att vi lär oss att dela upp världen och känna igen skillnader. Vi lär oss gränser och att urskilja specifika särdrag i olika länder och regioner, att skilja på Öst och Väst och att känna igen Första och Tredje världen. Konsekvensen blir att undervisningen gör att vi varseblir skillnader och att dessa sedan befasts. Genom historiestudierna kan då vissa nationers invånare få en upplevelse av värde och mening, medan de för andra bibringar befastandet av brist och maktlöshet. För många framstår historiens slut, eller förmågan att glömma det förflutna som den kanske enda framkomliga vägen till en mer jämlik och demokratisk framtid. Därför uppmanar oss Willinsky att kritiskt granska de böcker vi lär oss av och känna igen, när vi ser den, den imperialistiska historien om västvärldens framväxt.¹¹ En slutsats efter läsning av Willinsky är att oavsett om Sverige deltog i jakten på koloniala territorier eller ej, så delar vi den kunskapssyn som ligger till grund för en imperialistisk historieskrivning.

Det är lätt att få för sig att det är i vår egen tid som vi förstår som mest och ser som klarast. Men låt oss gå tillbaka till 1700-talet igen. Tankar kring vilka som inkluderas och exkluderas i de nationella gemenskaperna är inte nya. Högström förklarar hur maktaspekter styr kategoriseringen i “vi och dom”. “Det är et gammalt fel hos oss”, skriver han, att vi gärna föraktar framsteg hos andra, hur stora de än må vara, när vi ställer dessa mot vad vi själva har “ehuru ringa det i sig sjelft är.” Vi vet, skriver han, att andra folk har “underliga begrep” om vårt eget goda Sverige, på samma sätt som “wi om Lapmarken.” Och i en katten-på-råttan lek så sker “at hwad Ovidius skref om de Nordiska Länder i gemen, det lämpa utlänningarna på oss, men wi på Lapland.” Men “lapparna” måste bära “alla sådana äretitlar... utan att hafwa någon ort norr om sig at skjuta skulden på.”¹² Etniska kollektiv skapas alltså i en process där det är viktigare att upprätthålla distans mellan det egna och det annorlunda än det specifika innehållet i denna skillnad. Detta urskiljande är nödvändigt för att upprätthålla hierarkier och för att det egna ska ges ett högre värde krävs makt att utse någon som kan fylla platsen som annorlunda. Samerna hade inte tillgång till vare sig det skrivna eller det tryckta ordet för att uttrycka sin uppfattning och hade heller inte någon annan ort att “skjuta skulden på.”

Oavsett hur tankemönstret såg ut på 1700-talet så kom sådana sätt att uppfatta ursprungsfolk att göra dem till historiens, det förflutnas, fångar. De utgjorde en spegelbild av vårt ursprung snarare än en aktiv del av nuet. Under inflytande av 1800-talets socialdarwinistiska tänkande cementerade detta uppfattningen av samer som del av ett mindre utvecklat stadium än den civilisation som svenskar var del av. Det är också under denna tid som samerna försvinner ur den svenska beskrivningen av nationens tillblivelse. Men tanken om ursprungsfolk som spegelbilder av ett för länge sedan passerat stadium levde kvar i antropologins skepnad och tog form i bilder som låste fast samerna i ett tidlöst etnografiskt då i vilket ingen förändring inträffar förrän européer inträder och sätter igång historiens rörelse genom att inlemma dem längst ner i ett hierarkiskt system.

Var kan då historia om samer höra hemma? Jag kan tänka mig flera fält inom historisk forskning där samiska berättelser och berättelser om samer behövs. För det första menar jag att samisk historia självklart bör ingå i den nationella svenska (eller norska, finska) politiska historieskrivningen, den som vi ofta kommer i kontakt med under skolgång och utbildning på olika nivåer. Samiska grupper och individer spelar med i de processer som formar och formar nationen Sverige och dess relationer till omgivande makter och är i högsta grad närvarande aktörer i den postmoderna staten, inte minst som en region i det nya EU. Kronan och staten har på olika sätt i olika tider haft att förhålla sig till samer som distinkta grupper och lokala maktcentra, eller som undersåtar med behov och krav och det har bidragit till att påverka politiska beslut och handlingar såväl som nationell och regional självförståelse.¹³ Nära förbunden med den nationella politiska historien, men ändå väsensskild betraktar jag historien om möten och konflikter mellan samer, svenskar och andra folk och grupper. Kulturmöteshistoria utifrån etnohistoriska perspektiv som frilägger olika perspektiv och som ställer svensk och samisk historia i relation till andra koloniala möten runtom i världen ser jag som ett betydelsefullt och ännu till stor del obearbetat område. För att den ska bli fullödig behövs också en samisk historia som inte enbart relaterar till konungariket Sverige. Väsentlig är också en självständig samisk historieskrivning, utifrån en egen inre logik och rörelse, konflikter och kontakter, en där regionala och lokala förhållanden, likheter och skillnader, står i centrum.

Äldre historisk forskning talade om en integrering av den norra landsändan och samerna i resten av riket, en integrering som påbörjades under Gustav Vasa och sedan pågick i århundraden, åtminstone fram till dess att riksgränsen mellan Sverige och Danmark-Norge fastlagts vid mitten av 1700-talet. En betoning på integrering, eller inre kolonisation, leder till att forskningen fokuserar på likheter mellan samer och övriga undersåtar, framförallt då den svenska bondebefolkningen. Kolonisering och kolonialism får i detta perspektiv en betydelse av bebyggelse och odling, medan olikhet och skillnader i makt osynliggörs. Att tala om integrering gör också att det som sker i norr inte anses kunna jämföras med annan europeisk kolonisation av områden bebodda av ursprungsfolk, som t ex Nordamerika eller Nya Zeeland.¹⁴ Att anlägga ett allmänt kolonialt raster som döljer all historisk specificitet i relationer på Nordkalotten är inget jag pläderar för, men den näst intill totala avsaknaden av akademisk forskning som anlägger ett kolonialt, eller postkolonialt, perspektiv på svensk-samisk interaktion gör att en sådan forskning kan erbjuda ett viktigt korrektiv och en utmaning till den förhärskande bilden av ett förhållandevis konfliktfritt inlemmande av en befolkning med ett

annorlunda språk, religion, och världsuppfattning. Man bör åtminstone ställa sig frågan om denna uppfattning kunnat påverka den amnesi som gjort det möjligt för staten att tillvälla sig samiskt land genom svepande formuleringar och under inverkan av ett civilisatoriskt stadietänkande under 1800- och 1900-talen. Snarare än en integrering av samerna tycker jag att man kan tala om en distansering genom vilken en påtaglig samisk närvaro och inflytande under 1600- och 1700-talen förändras under senare århundraden så att samerna betraktas som mindre civiliserade och därmed blir statens skyddslingar, snarare än undersåtar.¹⁵

Samer har länge bemött de svenska pretensionerna på tolkningsföreträde när det gäller historia. Redan 1600- och 1700-talens skriftliga källor ger exempel på samisk historietolkning och historiska anspråk som jag menar att vi bör ta på allvar, särskilt i ljuset av resonemang om muntliga källor. När Pehr Högström beskrev samerna som ett demonstrationsexempel på svenskarnas ursprung så svarade samerna med en annan förståelse av det historiska skeendet:

På tilfrågan, om de wiste ifrån hwad ort deras förfäder kommit, och huru wida de woro med annat folk förbundne, har jag fått til swar, det de gamle wetat säja, at Lappar och Swenskar warit i början et folk, och deras stamfäder woro kötslige Syskon, som hade haft samma fader och moder. Men det hände sig, at då et häftigt stormwäder opwäxte, blef den ena förskräkt, och sökte at förgöma sig under et bräde. Af hans efterkommande blefwo Swenskar, och gud lät detta brädet förwandlas til et hus. Men den andra, som war frimodigare och ej wille söka någon undanflykt, blef stamfar för Lappar, hwilka än idag hafwa sit tilhold så godt, som under bar himmel.

I detta citat, men också i många andra exempel från svenska källor av olika slag kan man skönja delar i en historisk tolkning som inbegriper att samerna en gång varit ägare av hela landet, att svenskarna med någon form av övervåld tagit det ifrån dem, att samerna är ovilliga att berätta för mycket om sin kultur och sina tolkningar för svenskar och att detta bland annat grundar sig i en stark önskan om att leva som sina förfäder, d v s att behålla sina egna traditioner och tolkningsramar. Det finns skäl att inte avfärda detta som skrönor eller myter – vilket några av deras samtida nedteknare gjorde. Högström gjorde sig en hel del besvär att ta reda på vad samerna själva sade om olika ting rörande deras ursprung och ofta när han relaterar detta är det med hänvisning till "det de gamle wetat säja." Det här torde på hans tid inte varit en hänvisning till att det var nonsens eller privata minnen, även om Högström klart satte det skriftliga före det muntliga. Men ännu i hans tid, eller i alla fall inte så långt innan, hade de arkiv som bevarats och traderats muntligt stor betydelse även i bondesamhället för att fastställa någots ursprung och förflutna förhållanden. Det vi gång på gång ser prov på, menar jag, i det äldre skriftliga materialet från lappmarkerna är att samer ser till att deras version av historiska händelser hamnar i dokumenten, de introducerar sin förståelse av samtid och förfluten tid i samtal, överenskommelser och konflikter.¹⁶

Den distansering och glömska som följt kräver nya verktyg för att dekonstrueras och det kan med fördel göras med etnohistoriska och postkoloniala perspektiv. Likaså är det relevant att jämföra med koloniala situationer i andra delar av världen. Clara Sue Kidwell och Alan Velie vid University of Oklahoma trycker på historiens centrala betydelse i sin programförklaring för *Native American Studies*. De framhåller vikten av att beskriva indianer som aktiva medskapare av skeenden och inte hjälplösa offer för historiska krafter – eller andra

folk. Att de skulle varit passiva är en konsekvens av att de inte hade skriftspråk och därför nedtecknade sina versioner av det som skett. För att motverka denna obalans i källhänseende förespråkar de etnohistoriska metoder och beskriver dessa som en blandning av antropologins synkrona angreppssätt i studiet av kulturer som en specifik uppsättning beteenden, med historikers diakrona studier av förändring över tid. De betonar att kulturmöten mellan indianer och européer måste betraktas med utgångspunkt i båda sidors perspektiv och leda till ett erkännande av att indianska folk har sina egna och många gånger väldigt annorlunda berättelser om dessa möten. De menar vidare att en nyckel till förståelsen av kulturmöten är att det finns specifikt indianska uppfattningar om vad historia är. Muntliga berättelser och namn på platser är centrala delar i dessa unika perspektiv på det förflutna. Händelsecykler, alltså upprepning, är viktigare för den historiska förståelsen än linjära beskrivningar av unika händelser och förändring.¹⁷

Etnohistoria är en ännu inte särskilt vanlig metodologi i nordisk historisk forskning om samer. Men den tycks mig erbjuda en del viktiga redskap för en omtolkning av relationer mellan olika grupper i Norden. Etnohistoria syftar till att förändra historieskrivningens koloniala maktbalans genom en utvidgning av källbegreppet, ett tvärvetenskapligt angreppssätt och åtskillnad mellan etisk och emisk historieskrivning (d v s en som utgår från utifrån- eller inifrånperspektiv). Kultur står i centrum för etnohistoriska studier, men inte som en fristående sfär, eller ideologisk överbyggnad, utan som den lins genom vilken forskaren kan urskilja olika förståelser och tolkningar av historiska skeenden. Likaså ger kulturen – i vid mening allt det som människor gör och tänker för att skapa mening kring sin tillvaro och sina livsuppehållande verksamheter – en kontext som möjliggör att också de som inte själva skrivit ner sin historia kan synas som aktörer och medskapare. Etnohistoriska metoder förutsätter en bred källsyn där skriftliga källor inte per automatik ses som överlägsna andra. Traditionella historiska källor bryts mot antropologiska studier, berättande källor, visuellt material, föremål. Det är också av stor vikt att forskaren söker att aktivt samarbeta med personer som kan lämna ingående information om såväl nutida kultur som om hur historien bevarats i muntlig tradering. Etnohistoriska perspektiv leder till att andra frågor kommer i fokus än de som dominerar en traditionell politisk eller ekonomisk historieskrivning. Tematik av betydelse kan röra frågor om ontologi, betydelsen av religion, att leva med en fot i två kulturer (gränsöverskridanden, skillnader inom kulturer), litteratur, musik, mytologi, historiska erfarenheter, vems perspektiv som dominerar, och ansvar. Men här ingår också frågor om vem som kan skriva denna historia, hur den ska skrivas och vad studieområdena har för relevans för dagens människor. Att bara skriva om det förflutna utan att koppla det till nuet, kan bidra till att dölja snarare än klargöra nutida problem.¹⁸

Etnohistoriska angreppssätt har mycket gemensamt med subalternas studier, som främst förespråkats av asiatiska forskare och det är relevant att anknyta till postkoloniala perspektiv. Dessa kännetecknas i hög grad av strävan att dekonstruera och heterogenisera centrum. Det är de koloniala projekten, med utgångspunkt i den europeiska geografiska expansionen, som står i centrum och fokus ligger på hur identiteter formas i relationer mellan det koloniala centrumet och den koloniserade periferin, diskursiva praktikers betydelse för formeringen av "vit" identitet och "ras", diskussioner om dominans och hegemoni, analyser av ekonomisk, social och sexuell exploatering och av fysiskt och kulturellt våld. Världen är inbegripen i

en och samma koloniala process där påverkan och förändring är ömsesidigt beroende om än assymetrisk. Att skapa skillnader (eller att betrakta skillnader som meningsskapande) tycks vara ett av kolonialismens tyngsta redskap, men det är ett vapen som slår tillbaka mot sig själv eftersom det aldrig lyckas att upprätta de rena och tydliga kategorier som åsyftas. Även om mångfald och ömsesidighet är honnörsord i det tidiga 2000-talets kulturdebatt så kan det vara vär att stanna upp inför hur historien undervisas i skolor och på universitet, hur läromedel framställer förflutna skeenden i synnerhet när det gäller historien om europeisk expansion. Man kan beskriva en kolonial kunskapssyn som styrd av binära par som skiljer på över- och underordning, koloniatör och koloniserad, man och kvinna, vit och svart, centrum och periferi, väst och öst. Mot dessa anspråk kan ställas en postkolonial syn som strävar efter att dekonstruera dessa motsatspar. Betydelsebärande är i stället att analysera språk som en social praktik, att kritisera ideologier och kunskapsstrategier och att syna representationer. Robert Young har beskrivit att "det finns två typer av vita människor: de som aldrig befunnit sig i en situation där majoriteten av människor runt omkring dem inte är vita, och de som varit den enda vita personen i rummet. I det ögonblicket, för första gången kanske, inser de hur det verkligen är för andra folk i deras samhälle, och metaforiskt, för resten av världen utanför väst: att tillhöra en minoritet, leva som en person som alltid befinner sig i marginalen och som aldrig kan utgöra normen, den som inte har auktoritet att uttala sig."¹⁹ Utifrån denna erfarenhet har man talat om kunskapsproduktion (uppläggnings av universitetskurser, urval av litteratur, hur kronologiska samband upprättas och får makt att avgöra vad som är viktigt och inte m m), relationen mellan historia och antropologi (se ovan), nationens dominans som yta, subjekt och aktör i historien, kategorisering och differentiering, dikotomiernas betydelse och tyngd, hur kategorier upprättas, vidmakthålls och vad som utesluts. Makt är av stor vikt i postkoloniala resonemang, men betonar snarare de skiftande perspektiven och ömsesidig påverkan, samt det oförutsägbara i relationernas konsekvenser än en bestämd dominansordning mellan koloniatör och koloniserad.

Det är dock viktigt att bära med sig att vetenskapliga perspektiv i sig inte erbjuder universallösningar. Inom ett kolonialt kunskapsparadigm kan rymmas både en glorifiering av kolonial expansion och en kritik som riktar in sig på Västerlandets skuld – och på att ställa den till rätta. Postkoloniala strömningar kan både ses som exponenter för vetenskapligt post-strukturalistiska riktningar, samt utgöra grund för en politisk retorik som knappast alls är "post"-relativistisk utan snarare tydligt normativ. Många menar att termen "post" kan få oss att tro att kolonialismen är över. Linda Tuhuwai Smith skriver att det bland forskare som kommer från ursprungsfolk finns "a sneaking suspicion that the fashion of post-colonialism has become a strategy for reinscribing or reauthorizing the privileges of non-indigenous academics because the field of 'post-colonial' discourse has been defined in ways which can still leave out indigenous peoples, our ways of knowing and our current concerns."²⁰

Kritiken bör mana till eftertänksamhet, men jag menar ändå att de ovannämnda angreppssätten skulle kunna inspirera forskning om samisk och svensk historia i både nya och gamla riktningar. Det är framförallt i jämförande perspektiv som jag ser att det finns tematiker som ännu saknas. Vi vet ännu endast lite om hur genus strukturerat mötet mellan samiskt och nordiskt och vilka konsekvenser det fått för samhällen och individer, eller vad det betytt samer emellan. Mer kunskaper behövs om skillnader inom Sameland. Skola, utbildning,

språkförbud och kulturkonfrontationer sedda och analyserade ur samiska perspektiv behövs det mer av. Likaså teoretiska och metodologiska studier som utmanar svensk historisk forskning. Varför behöver en svensk idag inte vara bunden av bilden av bonden (detta gäller förstås endast "etniska" svenskar och demonstrerar vad postkoloniala teoretiker menar när de talar om makt och omarkerade kategorier)? Svensken reser helt enkelt utan kulturellt bagage (eller möjligen bara handbagage), medan samer (och invandrare) drar omkring på en hel bagagevagn med tunga väskor fyllda med bilder av renskötare, kåtor, magi och annat. Vad sker med frågor om land när de kopplas till både metafysiska betydelse, materiella intressen och ideologier om hierarkiska ordningar?

Linné gjorde 1732 sin livs resa till Lappland. Där mötte han i mångt och mycket sitt paradiset. "Är sommaren kortare än alla andra städer i världen, så tillstår jag ock, att han är angenämare," skrev han då och tillade: "Aldrig i mina dagar har jag levat friskare än nu." Men i detta, för svensken, väglösa land är han beroende av samiska vägvisare. I mötet med dessa blottas en annan verklighet. "Jag hade en vägvisare, som...ville ej obliera sig till att följa, förrän jag med värjan lovade stryk." Så länge Linné höll värjan och tvingade mannen framför sig gick färden i riktning mot nästa granne på fjället, men så snart de kommit dit rusade vägvisaren iväg, "lämnande både pengar och avsked."²¹ I utrymmet mellan dessa bilder, mellan det sunda livet i lappmarken och samers erfarenhet av svenska besökares tvång, finns en historia att berätta – en historia som i lika mån berör både samer och svenskar.

Fotnoter

- 1 Gunlög Fur, "Ädla vildar, grymma barbarer och postmoderna historier," *Historisk Tidskrift* 4, 1999: xx; Karin Granqvist Nutti, *Samerna i svenska läroböcker 1868-1971*, Umeå 1993.
- 2 Fur, "Ädla vildar."
- 3 Skolverket (2000), s 76.
- 4 Skolverket (2000), s 77.
- 5 Harald Runblom, "En granskning av hur etnisk tillhörighet framställs i ett urval av läroböcker," Underlagsrapport till Skolverkets rapport *I enlighet med skolans värdegrund?*, s 46.
- 6 Harald Gustafsson och Hanne Sanders, red. *Vid Gränsen*, s 16; Lennart Lundmark, *Samernas skatteland: Fur, Colonialism in the Margins; Gustafsson, Nordens historia; Lars-Ivar Hansen, Samenes historie*.
- 7 Resultat från undersökningar gjorda av studenter vid kursen "Indianer och samer möter europeisk kolonisation" (HIB140:4) vid Växjö universitet åren 2001-2003.
- 8 Fur, "Ädla vildar;" Jonathan Friedman, "The Past in the Future: History and the Politics of Identity", *American Anthropologist* 94: 4 (1992), s 847.
- 9 Erik Dahlberg, *Suecia Antiqua et Hodierna*, (utg Stockholm 1924, med kort beskrivande text av Aron Rydfors); se också Fur, "Invandrare och samer" i *Signums svenska kulturhistoria, Stormaktstiden*.
- 10 Hodgen; Willinsky.
- 11 Willinsky, passim; Social Studies Research, s 119; 179.
- 12 Citaten från Pehr Högström, *Beskrivning öfver Sweriges Lapmarker 1747*, (facsimile), Norrländska skrifter no 3 (Umeå 1980), ss. 11-12, 13, 37-38
- 13 Här börjar det finnas en hel del forskning som gör det möjligt att göra dessa kopplingar och visa på inflytande. Se t ex Lennart Lundmarks arbeten om lappsatteland; SoU 2006; Patrik Lantto;...För äldre tid se Lundmark; Fur; Hanna Hodacs om behovet av att distansera sig för att bekräfta civilisation....

- 14 Daniel Lindmark, "Utbildning och kolonialism. Svensk skolundervisning i Sápmi på 1700-talet," *Tidskrift för lärarutbildning och forskning* 3-4, 2004: 13-14.
- 15 Lundmark talar om statens glömska kring 1800. Under inflytande av detta antal olika ekonomiska, politiska, och idemässiga faktorer glöms samernas särställning bort vid denna tid och leder till ett tydligt brott i samiska rättigheter till mark och vatten...
- 16 Fler exempel, från Fur, *Colonialism...*
- 17 Clara Sue Kidwell and Alan Velie, *Native American Studies*, 11-14, 41.
- 18 Se t ex Will Roscoe, *Changing Ones. Third and Fourth Genders in Native North America*, New York: St. Martin's Press, 1998: s 19-20; Mihesuah, ed...
- 19 Robert Young, *Postcolonialism. A Very Short Introduction*, 2003: s
- 20 Linda Tuhiwai Smith, *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*, London and New York: Zed Books Ltd, 1999, s. 24.
- 21 Carl Linnaeus, *Lapplandsresa År 1732*, red. av Magnus von Platen och Carl-Otto von Sydow, Wahlström & Widstrand, 1975, ss. 95, 137.

Hans Hägerdal

Den Andres röst? Att läsa kolonialismen från den koloniserades synpunkt.¹

Som det relativt nya akademiska fältet postkoloniala studier är, är definitionen av det inte alldeles entydig. Det har karaktäriserats som en ”nomadisk” teoribildning som kan omfatta flera infallsvinklar och perspektiv som är svåra att sammanjämka inbördes. I sin mest basala form syftar det på en *historisk period* präglad av koloniseringsprocessen och dess formella avveckling. Sett ur en mer analytisk synvinkel kan det postkoloniala utgöra en *kritisk undersökning* där tankar om skillnader, handlande, subjektivitet, hybriditet och motstånd undergräver och problematiserar den västerländska diskursen om ”modernitet”. I denna form finns en tydlig koppling till postmodern inklusive poststrukturalistisk teoribildning. I en tredje infallsvinkel söker man utforska *sambandet och interaktionen* mellan koloniseraren och den koloniserade, och inringa de roller de har i förhållande till varandra. Och för det fjärde genomför man en kritisk granskning av de hierarkiska maktrelationer som ger upphov till ”vetenskaplig” *kunskapsproduktion*.²

Min studie är på olika sätt relaterad till alla dessa fyra aspekter. Den är ett led i ett kolonialhistoriskt projekt som i sig självt relaterar till den första av punkterna. Jag undersöker former av interaktion mellan koloniala och inhemska och även ”hybrida” grupper i ett specifikt utomeuropeiskt samhälle under en längre tidsperiod. Detta ger anledning till en kritisk studie av västerländska representationer av den koloniserade *Andre* som relaterar till den andra och fjärde av de fyra punkterna. Samtidigt vill jag gå vidare och fråga om det trots allt inte finns metodiska vägar att ringa in inhemska strukturer som döljer sig bakom dessa representationer – ett studium relaterat till den tredje av våra punkter. Kan man med andra ord höra den Andres röst bakom kolonialtjänstemannens?

Till Timor med nederländska handelsmän

Det material jag kommer att diskutera i det följande är inte litterärt stoff, eller ens reseberättelser eller etnografiska texter. Istället rör det sig om officiella koloniala rapporter som har studerats i europeiska arkiv. Det fall som undersöks gäller tidigmodern asiatisk historia. Det nederländska Ostindiska kompaniet (*Verenigde Oost-Indische Compagnie, VOC*), som var verksamt mellan 1602 och 1799, var en omfattande handelsorganisation och en föregångare till den moderna aktiebolagsformen. Kompaniet hade nederländskt monopol på handelsverksamhet öster om Godahoppsudden och var representerat genom ett stort antal handelskontor från Iran till Moluckerna.³ Det väldiga dokumentariska material som Kompaniet lämnade efter sig, och som i stor utsträckning är bevarat i arkiv, utgör en av våra viktigaste resurser

1 Artikeln bygger på ett paper presenterat vid Svenska historikermötet i Lund, 4-6 april 2008.

2 Mulinari 2001, s. 34.

3 Cribb 2000, s. 106-8, med kartor över asiatiska handelskontor.

för tidigmodern ekonomisk, social och även politisk historia i det maritima Asien. De olika handelskontoren sände årsvis eller oftare rapporter om sin verksamhet till det strategiska centrumet i Batavia, det senare Jakarta.⁴ Dessa åtföljdes av kopior av brev, loggböcker, juridiska handlingar med mera som ansågs vara av vikt. Materialet analyserades av den administrativa personalen i Batavia och användes sedan som grund för strategiska beslut och allokeringar av resurser.⁵

Under 1600-talet utforskade Kompaniet snart samtliga möjliga tillkommersiella verksamheter i Asiens kustländer. Rivalitet med Spanien-Portugal och intresse för asiatiska produkter var den tidigaste drivkraften, men man började snart utnyttja de maritima handelsvägar som redan fanns för att ta över delar av den regionala kommersen i Asien.⁶ Delar av det som idag är Indonesien och Malaysia kom att domineras politiskt av VOC, vars makt gynnades av en kombination av förekomsten av attraktiva produkter (kryddor, värdefulla skogsprodukter, ädla metaller med mera) och de lokala samhällenas relativa politiska svaghet. Kompaniets reserver av kapital och skeppsteknologiska styrka gjorde att det kunde dominera sydöstasiatiska handelscentra och tilltvinga sig monopol på ett antal produkter. Inhemsk skeppsfart trängdes undan, ibland med brutala maktmedel, vilket är en av flera bakomliggande orsaker till den ekonomiska underutveckling sydöstasiatiska samhällen brottats med in i modern tid.⁷

Ett av de mindre handelskontoren var Kupang på ön Timor. Timor är idag politiskt delat mellan en indonesisk och en östtimoresisk del, en uppdelning som i själva verket har sina rötter i den skarpa portugisisk-nederländska rivaliteten i regionen på 1600-talet. Mellan 1641

⁴ Såsom handelsbolag leddes VOC ytterst av en representativ styrelse i Amsterdam, de sjuutton herrarna, som representerade viktigare nederländska städer och provinser. Den exekutiva makten i Asien låg hos generalguvernören i Batavia och hans råd, vilka hade befogenhet att börja krig, sluta fred, knyta kommersiella kontakter och så vidare på eget initiativ. Se Enthoven 2002, s. 38-9; Akveld & Jacobs 2002, s. 14; Tarling 1999, s. 15-6.

⁵ Tarling 1999, s. 16.

⁶ Cribb 2000, s. 106-7; Tarling 1999, s. 144.

⁷ Reid 1993, s. 267-325.

och 1663 intog de resursstarka nederländarna en lång rad portugisiska fort och städer i det maritima Asien, fram till dess att freds slöt sistnämnda år. Det enda område i Sydostasien där Portugal kunde hålla sig kvar och till och med expandera sin makt var Timor med angränsande öar. Ett antal svåra nederländska militära nederlag på 1650-talet begränsade Kompaniets makt till ett stycke land kring Kupang i västligaste Timor, under det att portugiserna dominerade ön i övrigt. Det var ett arrangemang som kom att vara fram till mitten av 1700-talet, då VOC lyckades expandera sitt maktområde i Västtimor.

Timor är en bergig, regnfattig och inte speciellt fruktbar ö av Nederländernas storlek. Temperaturen vid kusterna är hög och området är känt som hälsovådligt för besökare, framför allt till följd av malaria ("den timoresiska febern"). Monsunvindarnas mönster gjorde dessutom att kommunikationerna med omvärlden var problematiska under segelfartygens tid. Ön uppvisar en stor språklig och etnisk mångfald och de mänskliga kulturerna var i äldre tid utpräglad lågteknologiska. Bruket av metaller var begränsat och skrivkonsten nästan okänd. Det ursprungligen amerikanska majset infördes på ön någon gång före 1659 och blev snabbt den viktigaste grödan. De politiska enheterna var småskaliga; de otaliga furstendömena hade en komplex struktur men de så kallade "kungarna" kunde i allmänhet inte uppbåda några större resurser.⁸ Ön hade emellertid en tillgång som gjorde den till en bricka i den globala rivaliteten mellan Nederländerna och Portugal, nämligen sandelträ. Sandel användes för att tillverka rökelse, som i Kina hade en viktig rituell betydelse, samt för medicinska egenskaper och som material för hantverksprodukter. Ekonomiskt bärkraftiga kvantiteter av detta väldoftande trä växte ingen annanstans i Sydostasien, samtidigt som träslaget efterfrågades i Indien och Kina.⁹

Kupang upprättades som nederländsk post 1653. Vid sidan av kustfortet växte en mindre handelsstad fram med en etniskt mycket blandad befolkning. Runt Kupang låg fem små timoresiska furstendömen som var nära allierade med Kompaniet och fungerade som en sorts skyddsgördel. Andra inhemska allierade fanns på de närbelägna öarna Rote, Sawu, Solor och Adonara. Kolonin leddes av en kommandant, *opperhoofd*, som hade ett 40-tal europeiska soldater till sitt förfogande och därför fick ta sin lit till allierade hjälptrupper. En av hans uppgifter var att skriva utförliga rapporter till Batavia en eller två gånger om året. Kopior på rapporterna skickades vidare till Nederländerna där de bevarats fram till idag.

Sex vägar till den Andre

Vilka möjligheter finns då att höra *den Andres* röst genom detta stoff? Frågan rör i vid mening det större problem som hemsökt historievetenskapen under senare decennier, om den villkorlighet som är förbunden med den historiska narrationen.¹⁰ Varje kolonial rapport – som för övrigt kan vara mycket lång, med tjogtals foliosidor – utgör en samtidshistorisk narration, betingad av administrativa och kulturella konventioner, där kommandanten i tio fall av tio söker underbygga och rättfärdiga sina dispositioner inför sina överordnade i Batavia. Metodiskt vill jag emellertid peka på minst sex olika vägar för att dekonstruera det inte alldeles lätthanterliga materialet och ringa in inhemska timoresiska perspektiv.

8 Schulte Nordholt 1971; Ormeling 1956.

9 De Roever 2002, s. 35-59, 327-32.

10 Jfr. Weinstein 2005, s. 71.

Frilägg strukturerna

En första väg handlar om att frilägga de assymetriska strukturerna i texten genom en komparation mellan olika koloniala berättelser. Metodologiskt företar man med andra ord traditionell källkritik, men med delvis andra syften än det ”klassiska” användandet. Det gäller dels en jämförelse mellan olika nederländska rapporter – kommandanterna byttes ofta ut, vilket gör att samma händelseförlopp ofta beskrivs av två eller flera rapportskrivare. Och dels gäller det de två koloniala grupper på Timor som var för sig producerade skrivna berättelser om sin verksamhet, nederländare och portugiser. Bägge dessa kategorier är skrivna utifrån en grundläggande idé om den koloniala dominansens legitimitet, men inom två olika nationella projekt. Deras ofta intensiva ömsesidiga fiendskap bidrar ytterligare till att de återger förhållanden från två helt olika perspektiv.

Detta kan låta som självklarheter. Men sedan blir det mer intressant. Skildringar av timoreserna och deras kulturella enskildheter tenderar i bägge fallen att följa vissa stereotypiserande drag, emblem som var vanligt förekommande i europeiska texter från tidigmodern tid. Deras religion liknades vid djävulsdyrkan, deras tro på spådomar och omen var enfaldig, de själva var vildar, råa och grymma och till på köpet fega och lata. Generalguvernören i Batavia, amiral Speelman, skrädde inte orden när han beskrev sina timoresiska allierade i en rapport år 1683:

”Timoreserna är motståndare till allt arbete, förutom vad som krävs för livets nödtorft. Från sin ungdom är denna nation van vid vapnens bruk och har ingen annan böjelse än krig, och att stoltsera med segrar meddelst långdragna festligheter. Och om deras strupe och buk förbannar deras slöa händer, angriper de åter sin granne och tar för sig av hans överskott. Att våra timoreser har sådan kärlek till vapnen är likväl inte märkligt med tanke på deras rättfärdiga hat mot portugiserna, och de betraktar sig som tillräckligt rika så länge de kallas [Ostindiska] kompaniets vänner och lever under dess beskydd, även om de också vet att de måste skydda sig själva.”¹¹

Än grövre tongångar hörs i den franske ingenjören Pelons berättelse från cirka 1778. Pelon tjänade under flera år under VOC i Kupang och var en uppmärksam iakttagare, men hans förståelse för de inföddas levnadssätt hade sina begränsningar:

”Beträffande deras karaktär må man vara försäkrad om att de är lata, vidskepliga, loja, föräddiska, skurkaktiga, lögnaktiga och okunniga. Dessa fel, så farliga bland andra nationer, behöver man emellertid inte frukta här, till följd av deras brist på snille och mod.”¹²

En ytterligare fransman, Louis de Freycinet, tecknade ett något mer balanserat porträtt 40 år efter Pelon. Det är föga sannolikt att den ponerade ”folkkaraktären” skulle förskjutits i väsentlig grad under denna tid. Likväl har vissa nedsättande omdömen här bytts mot sin direkta motsats, något som naturligtvis visar hur villkorliga alla karaktäriseringar i den vägen är. Omständigheterna kring den partikulära erfarenheten med *den Andre* blir mer utslagsgivande än det av historia och miljö betingade komplex som vi kallar ”kultur”.

”Goda, timida och gästfria, ehuru oroliga och turbulenta grannar – sådan är karaktären bland invånarna i det inre av landet [...] I övrigt är timoresen en barbar i sin fientlighet och

11 Coolhaas 1971, s. 529-30.

12 Pelon 2002, s. 16.

Timoresisk krigare enligt en europeisk illustration från 1600-talet. Bilden ingår i en serie illustrationer av olika folkslag i Ostindien som visar på européernas önskan att klassificera folk efter kulturella särtecken.

en slug bedragare i krig, ehuru han vanligen älskar sanningen [...] Deras omdöme är sunt ehuru trångsynt, och deras intelligens är anmärkningsvärd.”¹³

Freycinet var en tidig etnografisk observatör, och kunde därför à priori förväntas delge delvis andra intryck än en kolonialtjänsteman. Det är samtidigt att märka att inte ens koloniala myndigheters berättelser var entydiga. Det förekom ofta uppskattande ordalag om tapperhet, lojalitet och god kristen anda, i de fall de inhemska klienterna var döpta eller följde nederländarnas bud. Detta understryker bildernas knytning till en maktdiskurs, där de som rörde sig i riktning med de koloniala intressena per definition var prisvärda. Så här beskrevs en tillmötesgående lokalfurste i ett memorandum från 1777:

”Daniel, som nu är kung av Amfoan, är ung men synes ge bevis på verkligt goda intentioner gentemot det Ädla kompaniet, och följer nära sin avlidne fader Bartholomeus i fotspåren. På grund därav har jag behandlat honom med samma välvilja i alla frågor, desto mer som han, ehuru den svagaste av alla regenterna, har visat sig beredd så fort han kallats, och levererat kalksten för uppbygget av Fort Concordia [den nederländska fästningen]. Till hans pris bör tilläggas att han är den ende kristne regent vars sinne förkastat det mesta av hedendomen.”¹⁴

Genom att jämföra de olika berättelserna är alltså möjligt att undergräva det textuella komplexet, att nagga berättelserna i kanten. Stoffet är tillkommet i ett mentalt fält där en

13 Freycinet 1825, s. 632-3.

14 VOC 3473, f. 514v, Nationaal Archief, Haag.

uppsättning normer och önskemål om den egna gruppens (de koloniala apparaternas, den egna nationens) progression bestämmer hur grupper och individer bedöms. Då det gäller synen på utomeuropeiska kulturer förefaller den europeiske betraktarens förväntningar vara bestämmande för i vilken grad synen är positiv eller negativ; man önskar uppmuntra den tendens man finner fördelaktig för Västerlandet (respektive Nederländerna, Portugal etc).¹⁵ Komparationen kan därmed frilägga tendenser i materialet – den ena sidans skurk var den andra sidans hjälte, och så vidare. En jesuitisk missionärsrapport från 1670 visar med vilka lysande färger en raja som spelade på Portugals villkor kunde sublimeras. De furstar med portugisiska namn som beskrivs här var från Amarasi, ett rike som var nära allierat med portugiserna och intensivt bekämpade VOC:s allierade.

”Dom Rodrigo kom [...] för att besöka mig och han avlade bikt tillsammans med mig för hela sitt liv. Trots att han var en gammal man på 60 år, och sedan sina späda år kristen, hade han aldrig under hela sitt liv gått till bikt, eftersom han inte behärskade portugisiska och inget annat språk än sitt eget, som de dominikanska prästerna inte kände till, men inte förtröttades i sitt studium. Denne kung hade således blott lärt sig trons grundläggande ordningar av kungarna Dom Agostinho och Dom António, vilka till fulla lärt sig att både tala och läsa det portugisiska språket. Till slut vistades kungen Dom Rodrigo där i sin fränka, Dona Marias [...] hem på Solor och kom ofta därifrån till mig för att behandla andliga frågor, glad över att ha funnit mig som kände hans språk och kunde undervisa på detta i troslära. Slutligen biktade han sig för mig genom att lägga bort hela sitt livslopp under största ånger och öppenhet och säga – under inte så liten förlägenhet å min sida – hur han kunnat beskylla åtskilliga kristna européer som inte känt till denne mans oförvitliga liv, gudsfruktan och lovvärda vandel. Därefter begav han sig vid pass femton dagar senare hemåt, och visade sitt kungarike hjärtats och sinnets största iver och uppmuntran och han begav sig att förkunna helgonen i ordens mirakler, de helgon som han tidigare i sin okunighet önskat lära känna.”¹⁶

Denna panegyrik, som väl att märka innehåller en udd av kritik mot de europeiska landsmännen, kan kontrasteras mot nederländska rapporter från samma tid som skriver utifrån en antiportugisisk synvinkel och hämtar sina uppgifter från sina timoresiska allierade, fiender till Amarasi. Rapporterna beskriver följaktligen konsekvent Amarasi som ett avgrundsland. Den timoresiska traditionen av huvudjakt – uppenbarligen underblåst genom de koloniala gruppernas maktspel – gjorde ömsesidiga räder mellan amarasierna och VOC:s allierade till blodiga om än rätt småskaliga affärer. En rapport från 1673 säger att de allierade ”dagligen hotas av amarasierna, som sorterar under portugiserna i Lifau och Larantuka [orter på Timor och Flores], och nu åsamkas skada på sina planteringar”.¹⁷ Grupper som har förbindelser med de europeiska rivalerna betecknas rutinmässigt som ”portugisernas kreatur”. VOC-dokumentet i slutet av 1600-talet är fulla av kommentarer om påstådda amarasiska grymheter. Den ena sidans helgon blir den andras demon, genom att man förstorar upp varsin skärva av den komplicerade verkligheten.

Komparationen kan också spåra det sätt på vilket rastänkande fungerade i den koloniala kunskapsproduktionen. Den rasism som existerade i europeiska kretsar på 1600- och

15 Detta har betonats av Colin Mackerras i hans välkända arbete om västliga Kinabilder (Mackerras 1989).

16 Jacobs 1988, s. 242.

17 Nederländskt missiv, 31 januari 1673, i Coolhaas 1968, s. 846.

Vardagsscen i den nedeländska handelsposten Kupang. Fransk Illustration från 1818.

1700-talet skilde sig en del från den moderna varianten genom att den var mindre ideologiskt låst och mer knuten till kulturellt betingade symboler som religion. Ofta var den tidens tänkande i termer av raser starkt utilitaristiskt präglad. Då det var fördelaktigt för kolonistörernas ställning och syften var de relativt öppna över rasgränserna, men när det så passade dem var de präglade av en stark tro på den egna etniska gruppens överlägsenhet.¹⁸ Denna dubbelhet framkommer starkt i det timoresiska materialet, där fascinerande kontraster framträder i synen på den asiatiska Andre.

Vem var beroende av vem?

En andra punkt gäller nederländarnas prekära ställning på Timor. De vågade sig vanligen inte ut ur fortet i Kupang, eller den lilla handelsstad som växte fram invid den. Därtill kom en naturlig men ibland förbisedd aspekt på det tidiga koloniala samhället. Bristen på vita europeiska kvinnor i asiatiska farvatten ledde oundvikligen till blandgiften med lokala flickor, vilket skapade ett intressant element av hybriditet. Det har på senare tid framhållits att kolonialism inte bara bör ses som ett uttryck för europeiska nationella ambitioner, utan också som en historiskt nyanserad resekultur. Det koloniala projektet byggde visserligen på en idé om ett återvändande eller tillbakaflöde till ursprungslandet. Men samtidigt var det också fråga om en migration, en diaspora, som skapade blandkulturella former var den än etablerade sig.¹⁹

Den stora majoriteten av Kupangs invånare hade inte en droppe europeiskt blod i sina ådror, något som bland annat ledde till att malajiska snarare än nederländska var det nor-

¹⁸ Jones 2003, s. 211-5.

¹⁹ Gandhi 1998. s. 132-3.

Kupang som det tedde sig för en nederländsk besökare på 1830-talet. det var ett litet multi-etniskt samhälle som växte upp kring det fallfärdiga Fort Concordia, som syns på en låg höjd vid havsranden.

mala kommunikationsmedlet. "Rasblandning" blev normen snarare än undantaget. Personer med nederländska kristna namn och juridisk status som borgare betecknas i förekommande fall som *mixtiesen* (mestiser) i dokumenten – inte som en nedvärderande term utan som en gängse kategorisering. Intressant är också att personer av furstlig rang (*usif*) ibland gjorde sig möda att gifta bort sina döttrar med nederländska VOC-anställda. Det var en del av det komplexa timoresiska systemet med brudgivare och brudtagare, där giftemålet var en hierarkiserande handling som placerade den givande parten i en precedensställning gentemot den mottagande parten.²⁰ Allt detta gav naturligtvis förutsättningar för viss kolonial kännedom om hur det lokala samhället fungerade inifrån.

Därtill ledde nederländarnas geografiska isolering på ön till att de *måste* samla in och bearbeta information från sina lokala allierade om vad som hände på den oroliga ön. Den tillhandahållna informationen återges i rapporterna, ibland med kritiska reservationer. Det betyder att ett element av inhemsk narration faktiskt finns inbakat i materialet. Med jämna mellanrum träffar man på formuleringar som nederländarna själva inte verkar ha förstått mycket av, men som kan vara meningsfulla i ljuset av andra data.

Varför man skrev.

En tredje sak att beakta är frågan om *varför* rapporterna skrevs, och vad som förväntades av dem. Materialet måste kontextualiseras i ljuset av VOC:s behov och förväntningar. VOC var ett kommersiellt aktiebolag där vinsten i någon bemärkelse var kung. Talet om förväntade eller möjliga profiler går som en röd tråd genom Kompaniets rapporter. Rapporterna från de

---

²⁰ Schulte Nordholt 1971, s. 140.

olika handelsstationerna studerades som vi sett i Batavia för att ge underlag till vidare beslut. Vad Kompaniet behövde var alltså inte subjektiva utläggningar utan fakta, klarlägganden, siffror. Även om rapporterna innehåller mycket av fördomsfulla termer och självtröstande var kolonialtjänstemannen ändå beroende av att göra ett tillfredsställande jobb för att kunna fortsätta sin karriär. Som det handelskompani det var styrdes inte VOC genom gängse europeiska ståndsskrankor, och den fåtaliga nederländska adeln hade ingen större roll däri. Däremot fanns en fastlagd rangordning, med titlar som antydde organisationens kommersiella art: *onderkoopman*, *opperkoopman*, och så vidare. En person med goda talanger kunde göra en god karriär i hierarkin, så att en simpel artillerist kunde sluta som guvernör över ett handelskontor. Personer som ansågs ha brustit i sina åtaganden kunde däremot behandlas ytterst hårdhänt – ett känt exempel är svensken Fredrik Coyet, som efter att ha förlorat kontoret på Taiwan till en sino-japansk äventyrare år 1662 utsattes för skenavrättning och vanhedrande avsked.²¹ Det fanns alltså verkligen ett starkt incitament för de nederländska kommendörerna att beskriva vad som pågick vid deras handelskontor utan att förfalla till önsketänkande.

Förklara fördomarna

För det fjärde är det metodiskt intressant att studera den typologi av fördomar och subjektiva utsagor som ändå finns i materialet. Som vi tidigare varit inne på tenderar skildringar av utomeuropeiska miljöer att följa vissa kulturellt betingade mönster. Det är ett känt faktum att reseberättelser gärna lånar element från varandra trots att de formellt är ögonvittnesskildringar.²² Ändå återspeglar de europeiska texterna trots allt saker som besökarna såg och hörde under sitt möte med de inhemska kulturerna. Iakttagelserna må vara fragmentariskt uppfattade och tolkade ur en exklusivt västerländsk förklaringsram, men de går i sista hand tillbaka på en konkret interaktion. I vårt timoresiska fall blir det intressant att studera subjektivt färgade och ofta negativa omtalanden om kulturella eller materiella element i det inhemska samhället med senare etnografiska data.

En metodisk etnografi utvecklades ju först under 1800-talet, och från 1800- och 1900-talen finns det gott om skildringar av timoresisk kultur av akademiskt skolade skribenter. Detta material ger en möjlighet att komparera de tidigmoderna narrationerna med senare tiders etnografi och antropologi. Ofta kan det visas att nederländarna misstolkat eller i varje fall ofullständigt begripit det de sett – religion, ceremonier, etikett, krigföring, diplomati och så vidare. Mycket av det som för kolonistören tedde sig som irrationellt, barnsligt, vidskepligt och klandervärt klarnar alltså betydligt vid en sådan jämförelse. Man kan ge ett exempel från ett memorandum som en kommendant författade för sin efterträdare år 1712. Här beskrev han de allierade rajorna så som han uppfattade dem:

”För att först tala om kupangeserna ska jag säga Er att deras konung eller furste Ammat-homanana, annars känd som Den unge konungen, är en person som föga bemödar sig om regeringen. Detta sköttes av hans momboir [regent] Ammakokke som var gammal och utlevad [?], tills han avled den 23 mars. Och då temukungerna [hövdingarna] inte har respekt för vare sig kungen eller hans momboir, har jag hållit ett vakande öga på dem [...] På

21 Müllern 1963.

22 Vickers 1994, s. xiv.

Ännu en bild av en timoresisk krigare, utförd av en nederländare år 1829. Man kan jämföra den första illustrationen av en 1600-talskrigare. Bilden är en typisk produkt av 1800-talet, då etnografiska observationer ledde till mer detaljerade framställningar av dräktdetaljer och föremål.

detta vis höll jag vid min ankomst detta grälsjuka och retliga folk i styr så att de inte ställde till några uppträden...²³

En spontan läsning ger vid handen att den lokale rajan i Kupang var en loj figur som ingav föga respekt hos sina bångstyriga undersåtar. Den europeiske kommandanten framstår här närmast som en skolmästare som har på sin lott att hålla sträng uppsyn över en skock bråkstakar. För att förstå situationen korrekt måste man emellertid känna till de timoresiska furstendömenas anatomi. Rajan var ingen aktiv härskare, helt enkelt därför att det traditionella systemet förbjöd honom att vara det. Han förväntades vara en rituellt vördad figur som höll det politiska systemet på plats genom att vila i dess centrum, ”äta, sova och dricka.” Komplexiteten i det politiska systemet kartlades först med 1900-talets antropologiska forskning.²⁴

Samtidigt finns det fallgropar i tillvägagångssättet. Det är inte självklart att de kulturella strukturerna var desamma på 1600- och 1700-talen som på 1800- och 1900-talen. Även i vår tid förefaller antropologer (trots bedyranden om motsatsen) att ofta ta för givet att de strukturer de kartlägger också gäller för en ospecificerad dåtid. Vilket alltså inte behöver vara fallet ens då vi rör oss med ett lågteknologiskt och småskaligt samhälle med uppenbara

23 VOC 1826, 25 maj 1712, f. 24, Nationaal Archief, Haag.

24 I första hand med H. G. Schulte Nordholts voluminösa undersökning från 1971, byggd på både historiskt källmaterial och etnologiskt fältarbete.

”konservativa” drag som det vi finner på Timor. Tvärtom kan man se att livsbetingelserna på Timor ändrades under tidigmodern tid genom olika materiella nyheter: det ursprungligen amerikanska majsets intåg som basgröda, möjligheterna för eliter att berika sig genom sandelhandeln, skjutvapnens spridning, och så vidare.

Muntlig tradition och muntlig historia

En femte möjlighet som man kan laborera med gäller muntlig tradition. Denna skiljer sig från muntlig historia genom att det rör sig om uppgifter som förmedlats genom minst ett muntligt led. Som bekant är sådana traditioner vanskliga att använda för att rekonstruera historiska skeenden, då berättelserna hela tiden tenderar att omtolkas i ljuset av sin egen tids föreställningsvärld – inte ens muntlig historia accepteras av alla historiker som en framkomlig väg, till följd av minnets alla felkällor. Samtidigt måste man ha klart för sig att segheten i traditionen skiljer sig mycket beroende på omständigheterna. I skriftlösa samhällen med en stark central tradition i form av kunga- och hövdingadömen, institutioner och rituella bruk, kan en bild av det förgångna bevaras som visserligen är tillrättalagd men ändå bevarar faktuell uppgifter relativt väl. I andra samhällen finns det mindre kontroll över förmedlingsprocessen, vilket kan betyda att successiva generationer starkt omskapar historierna efter behov och utblick.²⁵

I själva verket finns potentiella användningsområden i det timoresiska fallet. Skrivkonsten var nästan okänd, samtidigt som de små furstendömena hade ett behov av att legitimera den rådande maktstrukturen genom en uppsättning myter, ursprungsberättelser, genealogier och historiska episoder. Genom denna berättarskatt förankrade man *adat*, det traditionskomplex som bar upp samhället. De aristokratiska klanerna hade speciellt utsedda talesmän, kallade *mafefa* i Västtimor och *makoan* i centrala och östra Timor, bland vilkas uppgifter hörde att hålla reda på berättarskatten och förmedla den vidare till nästa släktled.

I det dokumentariska materialet omtalas ofta händelser som går igen i senare muntliga traditioner, vilka upptecknades på 1800-, 1900- och 2000-talen. Just det faktum att vi kan identifiera händelsen i två källor av helt olika typ gör att de kan tjäna som korrektiv till varandra. Inte så att den orala berättelsen i sak skulle vara faktuellt pålitlig. Men genom att studera den kan man skönja *vad* som var värt att minnas – det kollektiva minnets preferensramar. De element i händelsen som var viktiga för nederländarna var kanske av underordnad betydelse för detta kollektiva minne. Genom att jämföra de bägge källtypernas struktur kan man därför i viss utsträckning komma *den Andres röst* på spåren, trots de källkritiska svårigheterna.

Vad betyder översättningen?

En sjätte punkt bör infogas i resonemanget. Det finns faktiskt en begränsad men dock kategori av inhemska timoresiska berättelser som är samtida med händelserna på 1600- och 1700-talen. Trots att öns befolkning inte var läskunnig dikterade de allierade rajorna officiella brev som årligen skickades från Kupang till generalguvernören i Batavia. Dessa brev är standardiserade och är inte alltid så innehållsrika. Likväl ger de ibland en intressant motbild till den nederländska versionen av händelserna. Det gäller till exempel när de klagar över

²⁵ Finnegan 1996.

brutala eller giriga lokala nederländska kommandanter. Man kan citera ett sådant brev från 1674, skrivet av de tre allierade rikena Kupang, Sonbai och Amabi:

”Vi konungar och orangkayas [stormän] låter Herr Generalen veta att Herren Gud har låtit oss hemsökas av gräshoppor i samma mängd som håren på våra huvuden. De äter upp alla våra planterade och sådda grödor, så att vi nu hungrar till döds och inte har någon föda. Därutöver straffar oss [kommendanten] Jacob van Wijkersloot mycket hårdare än Herren Gud, och detta på allehanda sätt. Vi arbetar dag och natt med våra kvinnor och barn och har gjort tre kalkugnar. Därutöver måste vi bryta korallsten, och släpa trä och kalk [...] Jacob van Wijkersloot låter sina soldater löpa utomhus och låter sina slavar löpa genom hela bosättningen; de skjuter grisar, bockar, får och höns. De stjälar också tobak, ägg och rotfrukter. De för iväg det, och då folket begär betalning så sticker, slår och jagar de iväg dem.”²⁶

Det finns kanske ett par hundra sådana brev bevarade från furstar och aristokrater på Timor och angränsande öar. De skrevs på malajiska som var det allmänna kommunikationsmedlet mellan nederländare och inhemska befolkningar i arkipelagen. Brevens översattes sedan till nederländska av professionella tolkar, vilka förefaller ha gjort ett relativt gott arbete. I de fall då vi har kvar de malajiska versionerna kan vi dock se att passager som för nederländarna föreföll gåtfulla ibland utelämnades.

Det går att se den Andre!

Jag har på dessa sidor försökt visa att det finns metodiskt framkomliga vägar att tränga genom ett kolonialt material för att ringa in inhemska perspektiv och historiska strukturer, även då detta material relaterar till ett i sig illitterärt icke-västerländskt samhälle. Förhållandet mellan de tidigkoloniala makthavarna och deras inhemska klienter var och förblev asymmetriskt av flera skäl. Det teknologiska gapet minskade inte under sekler av halvkolonial eller kolonial dominans, utan ökade tvärtom i accelererande takt fram till avkoloniseringen 1949 (i Östtimors fall 1999). Den koloniala kunskapsproduktionen var stadigt en europeisk affär, och få inhemska timoreser utnyttjades i den koloniala byråkratiska apparaten fram till tjugonde århundradet. Bristen på ekonomiska profiter på ön gjorde att någon självmedveten klass av företagare eller *compradores* (mellanhänder) aldrig kunde utvecklas, och relationen mellan nederländaren och timoresen förblev mer administrativ än ekonomisk. Vi är därför så att säga dömda att betrakta Timor genom koloniala ögon. Genom en kritisk och bred ansats kan man likväl komma motkrafter och alternativa berättelser på spåren. Genom att analysera källmaterialets narrativa struktur kan man belysa hur kolonialismen som historiskt fenomen var en flerbottnad process som inte bara kan reduceras till en fråga om ensidig dominans.

Litteratur:

Akveld, L. & Jacobs, E.M., 2002, *The Colourful World of the VOC*. Amsterdam: THOTH.
Coolhaas, W. Ph. [red.], 1968, *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie, Vol. III: 1655-1674*. Haag: M. Nijhoff.

²⁶ Dagh-Register 1887-1931, År 1674, s. 224, 226.

- Coolhaas, W. Ph. [red.], 1971, *Generale missiven van Gouverneurs-Generaal en Raden aan Heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie, Vol. IV: 1675-1685*. Haag: M. Nijhoff.
- Cribb, R., 2000, *Historical Atlas of Indonesia*. Richmond: Curzon.
- Dagh-register, 1887-1931, *Dagh-register gehouden int Casteel Batavia*. Haag & Batavia: M. Nijhoff & Landsdrukkerij.
- Enthoven, V., 2002, 'Van steunpilaar tot blok aan het been; de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de Unie', i Knaap, G., & Teitler, G., *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*. Leiden: KITLV Uitgeverij. [Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde 197.]
- Finnegan, R., 1996, 'A Note on Oral Tradition and Historical Evidence', i Dunaway, D. K., & Baum, W. K. [eds.], *Oral History: An Interdisciplinary Anthology*. Walnut Creek etc.: Altamira Press.
- Freycinet, L. C. D. de, 1825, *Voyage autour du monde. Historique*. Paris: Pillet Ainé.
- Gandhi, L., 1998, *Postcolonial Theory: A Critical Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Jacobs, H., 1988, *The Jesuit Makasar Documents (1615-1682)*. Rome: Jesuit Historical Institute.
- Jones, E. A., 2003, *Wives, Slaves, and Concubines: A History of the Female Underclass in Dutch Asia*. Ph. D. Thesis, University of California, Berkeley.
- Mackerras, C., 1989, *Western Images of China*. Hongkong: Oxford University Press.
- Mulinari, D., 2001, 'Nomadisk teori? Om den postkoloniala analysens relevans och begränsningar', *Häftan för kritiska studier* 2001, sid. 32-45.
- Müllern, G., 1963, *Förste svensken i Japan; han som miste Formosa*. Stockholm: Saxon & Lindström.
- Ormeling, F. J., 1956, *The Timor Problem*. Djakarta & Groningen: Wolters & M. Nijhoff.
- Pelon, J. B., 2002, *Description de Timor occidental et des îles sous domination hollandaise (1771-1778)*. Paris: Ass. Archipel. [Cahiers d'Archipel 34.]
- Reid, A., 1993, *Southeast Asia in the Age of Commerce, Volume Two: Expansion and Crisis*. New Haven & London: Yale University Press.
- Roever, A. de, 2002, *De jacht op sandelhout*. Zutphen: Walburg Pers.
- Schulte Nordholt, H. G., 1971, *The Political System of the Atoni of Timor*. The Hague: M. Nijhoff. [Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde 60.]
- Tarling, N. [ed.], 1999, *The Cambridge History of Southeast Asia, Volume One, Part Two*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weinstein, B., 2005, 'History Without a Cause? Grand Narratives, World History, and the Postcolonial Dilemma', *International Review of Social History* 50, sid. 71-93.
- Vickers, A., 1994, *Travelling to Bali: Four Hundred Years of Journeys*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.

RECENSION

Jens Arvidson, Mikael Askander, Jörgen Bruhn, Heidrun Führer [eds.], *Changing Borders; Contemporary Positions in Intermediality*. Lund: Intermedia Studies Press, 2007. 436 sidor.

Hans Lund är docent i litteraturvetenskap och har i många år varit verksam vid institutionen för Kulturvetenskap vid Lunds universitet. Hans doktorsavhandling, *Texten som tavla*, kom 1982 och är en viktig milstolpe i det svenska intermedialitetsstudiets historia.

På många sätt introducerade Lund med sin bok ett nytt och spännande forskningsfält för svenska läsare, ett forskningsfält i vilket den urgamla frågan om konstarnas relationer fick en ny form och en mer akademisk prägel. Men det var inte bara frågan om en introduktion; *Texten som tavla* pekade på många av de viktigaste frågeställningarna kring relationen mellan litteratur och bildkonst och den översattes också till engelska, vilket inte är särskilt vanligt vad gäller svenska litteraturvetenskapliga avhandlingar. Därmed har den, jämte flera andra av hans vetenskapliga alster, haft stort inflytande även på forskningen i andra språkområden. Exempelvis skriver Valerie Robillard i sitt bidrag till föreliggande volym att "Lunds *Text as Picture* ... has become an indispensable text in the study of intermediality. Further, his important essay titled 'Ekphrastic Linkage and Contextual Ekphrasis' ... has broadened the scope for our consideration of ekphrastic texts" (s 257). Med allt detta i åtanke verkar det mer än rimligt att boken *Changing Borders* är en festskrift tillägnad honom.

Många kände sig kallade att ha med sitt namn på den Tabula Gratulatoria som inleder boken. Av dem är det flera som också bidragit med artiklar under rubrikerna "Introductions to the Intermedial Field", "Intermedial 'Music' Culture", "Intermedial 'Visual' Culture", "Intermedial 'Verbal' Culture" samt "Transmedializations". I sin inledande artikel gör Claus Clüver en innehållsrik och intressant genomgång av det intermediala forskningsfältet. Från att främst ha handlat om relationerna mellan de sköna konsterna (forskningsområdet benämndes tidigare Interarts Studies) så ligger fokus idag på relationerna mellan olika medier, vilket innebär att även sådant som inte tidigare ansågs vara konst, till exempel skivomslag (som Jens Arvidson förtjänstfullt skriver om i sin artikel "'To Stitch the Cut...': The Record Sleeve and its Intermedial Status") eller sådant som fortfarande inte anses vara det, som reklam, inkluderas. Termen Interarts Studies blev alltmer inadekvat, skriver Clüver, i en tid då konsten alltmer betraktas som en social konstruktion och då gränserna mellan finkultur och populärkultur håller på att luckras upp.

I samma del, introduktionsdelen, skriver Kathleen Lundeen om en ny riktning för de intermediala studierna, nämligen relationerna mellan konsterna och naturvetenskapen, en relation som för övrigt varit lika påtaglig som den mellan de olika konsterna. Konsten har alltid låtit sig inspireras av naturvetenskapens landvinningar. Det intermediala forskningsfältet bör kunna rymma även denna relation.

Under de övriga avdelningsrubrikerna återfinns teoretiska diskussioner, som exempelvis Walter Bernharts mycket intressanta artikel om jämlika och ojämlika relationer mellan mu-

sik och text, och spännande case studies, som Jörgen Bruhns artikel om Tristan och Isolde-myten tolkad i olika medier. Valerie Robillard visar på ett utmärkt sett på problematiken kring ekfras-begreppet genom att undersöka tre dikter av William Carlos Williams, medan Eva Lilja och Lena Hopsch från två olika utgångspunkter – poesi och skulptur – närmar sig rytmens princip. Heidrun Führer har valt att läsa Thomas Manns novell ”Der Tod in Venedig” med intermediala glasögon, och har gjort många spännande upptäckter. Jag skulle kunna nämna flera andra artiklar som har fångat mig, men det kanske räcker med dessa för att visa på den genomgående höga kvaliteten på bidragen och den bredd på vilken de visar.

Den intermediala forskningen har gått från att behandla de sköna konsternas släktskap till att inkludera alla sorters medierelationer. Den försvarar utan tvekan, framförallt i dagens tvärvetenskapliga anda, sin plats i den humanistiska forskningen. Och inte bara i den: Kan det vara så att intermediala studier utgör den sedan länge förlorade länken mellan humanvetenskaperna och naturvetenskaperna?

Emma Tornborg

Om HumaNetten HumaNetten kom till för att förverkliga ett av målen i institutionens Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98, nämligen att göra texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. Dessutom innehåller HumaNetten recensioner av nyutkommen litteratur och utrymme för debatt. HumaNetten utkommer höst och vår.

Bidrag skickas som Word- eller RTF-dokument till Börje Björkman. Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur HumaNetten för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta författaren.

För artikel- och författarregister, se www.vxu.se/hum/publ/humanetten/

Redaktionsråd (höstterminen 2008):
universitetslektor Hans Hägerdal (tf redaktör)
fil.dr Magnus Nilsson
doktorand Börje Björkman

Kontakt: e-post till borje.bjorkman@vxu.se

Postadress, telefon- och telefaxnummer:
Institutionen för humaniora, Växjö universitet, 351 95 VÄXJÖ
Tel 0470-70 80 00 (vx)
Fax 0470-75 18 88

Senaste nytt i institutionens skriftserier

För frågor om Växjö University Press, abonnemang på Acta Wexionensia, eller köp av enskilda volymer, kontakta:

Kerstin Brodén, redaktör på Växjö University Press

E-post: Kerstin.Broden@vxu.se

Telefon: 0470-708267.

För tidigare nummer av Scripta Minora se www.vxu.se/hum/publ/scriptaminora/

Observera att författarnamn och artikelrubriker också är **klickbara länkar!**

Acta Wexionensia **Jesper Johansson**, "Så gör vi inte här i Sverige. Vi brukar göra så här.": Retorik och praktik i LO:s invandrapolitik 1945-1981. Acta Wexionensia. Nr 147/2008. Doktorsavhandling i historia.

ISBN: 978-91-7636-614-1.

Maria Fohlin, L'adverbe dérivé modifieur de l'adjectif: Étude comparée du français et du suédois. Acta Wexionensia. Nr 153/2008. Doktorsavhandling i franska.

ISBN: 978-91-7636-626-4.

**Övrigt, Växjö
University Press**

Vasilis Papageorgiou (red.), Vattenringar. Kreativt skrivande i Växjö. Lagerkvist-serien 4. Växjö University Press 2008.

ISBN 978-7636-584-7.

Licentiatavhandlingar

Susanne Schneider, Läsaren och Förintelsen. Gymnasieelevers reception av Imre Kertész Mannen utan öde.

Tidigare nummer av HumaNetten

- Vårnumret 2008 behandlar såväl dagens miljöaktivism som (förra) sekelskiftets intellektuella ideal och en ny läsning av Beckett's Tystnaden.
- Vår och Höst 2007 är ett dubbelnummer som spänner mellan Carl von Linnés och Vic Sune-son, mellan intermedialitet och historiemedvetande
- Höstnumret 2006 handlar bl.a. om vägarna till ett akademiskt skriftspråk och om slavarna på Timor.
- Vårnumret 2006 gör nedslag i vietnamesisk historia, i indisk och sydafrikansk litteratur samt ger en posthum hyllning till Jacques Derrida.
- Höstnumret 2005 gör nedslag i vietnamesisk historia, i indisk och sydafrikansk litteratur samt ger en posthum hyllning till Jacques Derrida.
- Vårnumret 2005 handlar bl.a. intertextualitet i poplyriken, Stieg Trenter och ett yrke i förändring.
- Höstnumret 2004 tar en titt på tidningarnas familjesidor, den kanske gamla texten Ynglinga-tal och den nya användningen av verbet äga.
- Vårnumret 2004 för oss på spännande litterära vägar.
- Höstnumret 2003 rör sig fritt över horisonten, från Färöarna till Lund, från tingsrätter till tautologier.
- Vårnumret 2003 är ett blandat nummer där vi bl.a. bevistar en internationell konferens om sexualitet som klassfråga och möter idrottshjälten Gunder Hägg.
- Höstnumret 2002 behandlar etniska relationer.
- Vårnumret 2002 ägnas helt och hållet åt temat genus.
- Höstnumret 2001 domineras av texter från årets Humanistdagar och från ett seminarium om historieämnets legitimitet.
- Vårnumret 2001 försöker svara på frågan: "Where did all the flowers go?"
- Höstnumret 2000 gör oss bekanta med en filosof, en överrabbin och en sagoberätterska.
- Vårnumret 2000 diskuterar frågor kring historiens slut, litteraturvetenskapens mening, översättningar och den moderna irländska romanen.
- Höstnumret 1999 speglar årets Humanistdagar vid Växjö universitet.
- Vårnumret 1999 rör sig såsom på vingar och berättar om nyss timade konferenser i Paris och Växjö.
- Höstnumret 1998 Här går det utför! Såväl med svenskan i Amerika och den tyska litteraturen i Sverige som med Vilhelm Mobergs sedebetyg.
- Vårnumret 1998 bjuder på en 'lycklig humanistisk röra' av europeiska författare, svenska lingon i fransk tappning och stavfel(!).
- Höstnumret 1997 speglar årets Humanistdagar med temat Möten Mellan Människor.